

– LEST I LYS AV JOSEPH CAMPBELLS
THE HERO WITH A THOUSAND FACES

AV CORA ALEXA DØVING

I 2002 kom klassikeren The Hero With a Thousand Faces, av Joseph Campbell ut i norsk utgave. Initiativet kom fra Tarjei Rønnow som også oversatte boken (til et nydelig norsk). Tematikken er heltemyter. Vi følger uttallige helters eventyrlige reiser gjenfortalt i lys av Campbells teorier om at det finnes et gjennomgående mønster i dem alle. Enhver helts historie begynner med et oppbrudd hjemmefra, fortsetter med en reise preget av utallige utfordringer og ender med hjemkomsten der heltens nye kunnskap overføres til fellesskapets beste. Teorien om at det finnes en form for arketypisk symbolspråk bak enhver myte, har i vesentlig grad preget religionshistorien. Også Tarjei Rønnow var besnæret av tanken om et fellesmenneskelig kreativt repertoar. Våre faglige diskusjoner, ofte kontroverser, handlet gjerne om dette; hans søken etter det universelle og bakenforliggende versus min fascinasjon for det synlige og forskjellige. Denne artikkelen er et forsøk på å møtes: Jeg har lest Rønnows oversettelse for så å tolke fortellingene om den vellykkede immigranten, i lys av Campbells forståelseshorisont. Hva har de til felles med heltemytologien?

INNLEDNING – SAMMENLIGNINGENS IMPLIKASJONER

”Enten vi i tilbaketrunket undring lytter til den drømmeaktige mumlingen til en røddøyd heksedoktor fra Kongo eller med kultivert begeistring leser en oversettelse av mystikeren Lao-Tses sonetter, en gang i mellom kjemper oss gjennom Thomas Aquinas argumenter eller plutselig griper meningen i et bisart eskimoeventyr, vil det alltid være én, skiftende, men likevel fantastisk stabil historie vi finner. Og sammen med den, en utfordrende og vedvarende følelse av at det fremdeles finnes mer å oppleve enn det som noen gang vil bli kjent eller fortalt.” Slik begynner Joseph Campbells bok uttrykt i Rønnows oversettelse. Og med dette er bokens hovedbudskap for-

mulert: Bak myter, fortellinger, legender og all slags diktning ligger det én grunnfortelling.

Joseph Campbell, født i 1904, var en amerikansk professor med sammenlignende mytologi som sitt hovedfelt. I henhold til klassisk religionsfenomenologisk tradisjon etablerte Campbell store kategorier for sammenlignbare fenomener. Campbell var også sterkt influert av de psykologiske teoriene til Sigmund Freud og Carl Gustav Jung. Spesielt inspirert var han av Jungs teorier om at likheter i symboler og religioner på tvers av tid og sted skyldtes at det eksisterer arketyper, grunnformer, i det menneskelige sjelsliv. Campbells bidrag til religionshistorien er i vesentlig grad nettopp koblingen mellom fenomenologisk metode for å fremskaffe religionshistoriske data og psykologiske teorier for å tolke dataene. I 1949 kom boka *The Hero With a Thousand Faces*. En bok som nettopp plukker eksempler fra ulike religioner og tidsepoker for deretter å sammenligne dem med individuelle drømmer og fortolke dem i lys av psykologiske teorier om menneskets utvikling, persepsjon og modning. Campbell ser heltemytene som fortellinger om en reise som i stor grad kan hjelpe oss (slik den hjalp helten selv) til bevegelse fra en psykisk infantil underbevissthet til en moden bevissthet. Vi må ut i det ukjente og bekjempe utfordringene som finnes der for å vinne nye nivåer av erkjennelse. Denne reisen er hos Campbell sett både som en reell ytre handling og som en indre reise hver enkelt av oss bør ta.

Det er lett å stille faglige kritiske spørsmål ved Campbells metode og teorier. For eksempel vil en historisk, kulturell og religiøs kontekst være åpenbare tolkningsnøkler til hvordan myter virker for de menneskene fortellingene måtte være levende for. I mitt materiale, som her er fortellinger om de første pakistanske immigrantene i Norge, vil for eksempel kjønnsperspektiver, maktperspektiver (opplevelse av å være en minoritet), migrasjonsteorier og etnisitets/identitetsteorier utgjøre langt viktigere tolkningsnøkler enn de psykologiske og fenomenologiske.¹ Fortellingene er jo først og fremst del av en bestemt kultur og et bestemt samfunn – og ikke minst av en bestemt økonomisk og politisk verdensordning. Like fullt er religionsvitenskapen et sammenlignende studium, og å heve empiriske funn fra en kontekst til generelle teorier om kultur og religiøs praksis er en av fagets målsetninger.² Noe som kan legitimere følgende spørsmål: På hvilken måte er migrasjonsfortellingene preget av en narrativ struktur og tematiske elementer som finnes i andre viktige identitetsskapende fortellinger?

I de av bokas kapitler jeg har konsentrert meg om (kap 1 til 5) beskriver Campbell de fenomenene og skapningene som dukker opp i forbindelse med de tre fasene som utgjør heltens eventyrlige reise. Disse fenomenene har jeg brukt for å speile en stadig voksende immigrantmytologi i den klassiske heltemytologien. Å sammenligne fenomener innebærer å gi dem noen felles karaktertrekk, typologisere dem, gjøre dem sammenlignbare. Fenomenologiens store utfordring har da også vært å gjøre komparasjonen av fenomener på tvers av tid og rom til basert på noe mer vitenskapelig tungtveiende enn forskerens subjektive blikk. Den generaliserende religionsfenomenologien stiller derfor ideelt sett sterke krav til kriterier for sammenligning,³ noe Campbell ser ut til å i liten grad ha latt seg influere av. For Campbell synes det å være fenomenets *virke* og *intensjon* som utgjør dets kriterier for sammenligning. Dersom en fortellersekvens eller et fenomen i lys av hans blikk viste seg å ha en spesiell intensjon eller funksjon knyttet til den menneskelige psykologi, var dette nok til å gjøre det sammenlignbart med heltemyter. Dette enkle prinsippet har jeg videreført i min sammenligning: Det er for eksempel ikke åpenbart at en drage (som er en av Campbells eksempler på en utfordring en helt må beseire) er sammenlignbart med å heve seg over rasistiske utsagn eller beseire sin første snøstorm (som er to av mine eksempler på utfordringer en helt må beseire). Men i likhet med Campbell har jeg latt det helten selv erfarer som en utfordring, eller mer presist det som i fortellingen er vektlagt som en utfordring, være sammenligningsgrunnlag uavhengig av hva utfordringen rent fysisk består i. Så lenge det å være en utfordring er fenomenets essens innenfor den narrative strukturen, fungerer dette som kriterium for å plassere fenomenene i samme kategori.

Det er tre særtrekk ved Campbells verk som gjør det til en aktuell guide i analysen av *den vellykkede immigrant*. Det første særtrekket er Campbells interesse for sammenhengen mellom utfordringer og innvielser. Campbell skriver at disse to temaene utgjør et hovedelement i mytologien, og henger sammen i en årsaks-virkningskjede. Sammenhengen mellom å bestå en rekke utfordringer og å få en lykkelig slutt, utgjør også den sentrale tematikken i de kollektive fortellingene om immigrasjonen. Det andre særtrekket er at Campbell vektlegger en sammenheng mellom forhistoriske fortellinger (både strukturen og innholdet i dem) og følelsesmessige erfaringer hos det moderne mennesket. Fortellingene om den vellykkede immigrant har en tradisjonell fortellerstruktur samtidig som den eksplisitt

uttrykker følelser knyttet til å være menneske ”kastet” ut i en moderne globalisert verden. Et tredje særtrekk er Campbells fokusering på mytenes nytteverdi *som levende fortellinger* som virker i menneskesinnet.⁴ Campbells pragmatiske syn på myten som helbreder, kan belyse hvordan *den vellykkede immigrant* synes å virke på et psykologisk plan (et tema som jeg kommer tilbake til i slutten av artikkelen). Disse tre trekkene gjør Campbells skjematisk analyse av heltemyter til spesielt fruktbar i tolkningen av den narrative strukturen i immigrantfortellinger. Campbells myteteori bidrar selvsagt ikke til en endelig tolkning av *den vellykkede immigrant*, politiske og sosiale aspekter glimrer med sitt fravær, men den bidrar til å belyse den semantiske betydningen som hviler i fortellingenes strukturer.

Heltefortellinger, om de handler om Askeladden eller Buddha selv, bærer altså ifølge Joseph Campbell på følgende samme grunnleggende fortelling: Oppbruddet hjemmefra, en reise preget av utfordringer og til slutt hjemvendingen med ny kunnskap som så overføres til fellesskapets beste. Denne grunnfortellingen er lett å kjenne igjen i immigrasjonsfortellingene der brudd, utfordringer og reetablering er omdreiningspunkter. Er fortellingene om Norges arbeidsimmigranter i ferd med å bli en heltemytologi?

Materialet – det jeg her betegner som et voksende mytologisk felt – består av innsamlede migrasjonsbiografier over noen av de første arbeidsinnvanderne som kom fra Pakistan. Noen av dem er publisert, andre er del av upublisert materiale fra tidligere feltarbeid der flere immigranter fortalte sine eller andres historier og noen er dokumentert og arkivert av Norsk Folkemuseum.⁵

Religionsvitenskapen opererer med en bred definisjon av begrepet ”myte” (så bred at religionsviteren Ivan Strenski har påpekt at det eneste ulike myteteorietikere har felles er ordet ”myte”).⁶ Mitt argument for å betegne immigrasjonsfortellingene som myter hviler på den felles *form*, eller struktur, fortellingene har fått gjennom å bli enten nedtegnede biografier utkommet i bokform⁷ eller ved å bli fortalt under ritualer og høytider (som begravelser eller nasjonale høytidsdager). Migrasjonsfortellingenes plass innenfor høytider gir dem en særlig sterk kollektiv betydning og knytter dem også til noe hellig. Når jeg hevder at immigrasjonsfortellingene kan plasseres i grenselandet mellom myter, legender og fortellinger er det ikke fordi de ikke handler om virkelige erfaringer, men fordi de er blitt gitt et kollektivt felles språk der kronologien følger et fast mønster og der visse temaer vektlegges fremfor andre. Det er også et kjennetegn på overgangen

fra å definere noe som en fortelling til å kalle det en myte, at fortellingen inngår i et *korpus*.⁸ Myten *den vellykkede immigrant* består av et korpus av fortellinger som ligner hverandre. Når utvalgte migrasjonsfortellinger til sammen danner en migrasjonsmyte der årsaker til migrasjonen, erfaringer underveis og sluttresultatet av den har fått en felles form, kan det sees på som et mytologisk kompleks. I tillegg er det bred faglig enighet om at ”konstruksjon av identitet ligger implisitt i mye av beskjeftigelsen med myter”, og spørsmål om hvem vi er og hvor vi kommer fra er nettopp eksplisitt behandlet i *den vellykkede immigrant*: Myten består av idealfortellinger som fungerer som opphavsfortellinger om den norsk-pakistanske befolkningen. Fortellinger som inntil nylig var private og individuelt fortalte historier om første generasjon av pakistanere i Norge, er blitt en kollektiv myte. Migrasjonshistoriene er i likhet med klassiske heltemyter moralsk ladet (hardt arbeid, mot og fromhet) og i likhet med heltemytene har de en lykkelig slutt (en vellykket integrasjon).

Å stadfeste en historie i Norge (når vi kom, hvorfor vi kom og hva vi gjorde her) bidrar til dannelsen av en kollektiv forestilling om egen etnisk gruppe og historie i Norge. Og som opphavsmytologi generelt, kan også denne trekke sine røtter tilbake til heltene.

HELTEN BRYTER OPP

Mytologiens helter er budbringere, eller med Campbells ord *kulturbringere*.¹⁰ Og hvem kan vel bringe noe nytt foruten den som har vært på en reise? Fortellinger, eventyr, dikt, legender eller myter om helter vil derfor alltid begynne med en avreise, eller som Campbell beskriver det ”en kamp for å fri seg fra sine lokale begrensninger.”

Å bryte opp krever en *spesiell karakter*. Separasjonen, som er den første fasen, dreier seg her (som i overgangsriter) om å bryte med sin opprinnelige status, den man er til hverdags. Et slikt oppbrudd krever en viss karaktermessig styrke. Heltene i mytologien har derfor en eksepsjonell karaktersammensetning av eventyrlyst, mot, dyktighet og pliktfølelse, skriver Campbell. Også migrasjonsfortellingene begynner gjerne med den ene immigrantens egenskaper. ”Den modigste av brødrene”, ”Eventyrlysten og uredde”, ”Ansvarsfull og arbeidsom” og ”Flink på skolen” er de karaktertrekkene som oftest går igjen i begynnelsen av historiene om den vellykkede immigrant:

Pappa var nummer tre av fem brødre og en søster og den eneste som likte å gå på skolen (...) Pappa fortalte hvordan bestemor sleit med å sende hans eldre brødre på skolen. Litt bortenfor huset gjemte de skolesekkene og stakk av med venner. (...) Pappa følte en uendelig glede da han etter hvert lærte seg å lese og skrive.¹¹

I klassiske heltemyter er oppbruddet ofte knyttet til et overnaturlig *kall*. I den norsk-pakistanske fortellingen er det få spor av slike guddommelige beskjeder, men at oppbruddet ikke dreide seg om selvrealisering er et viktig element i fortellingene. Immigrantens reise er knyttet til plikt og offer (om enn med eventyrlysten i behold). I fortellingene er dette illustrert ved en tydelig markering av at den ene som dro ut dro som representant for dem som ble igjen. I eksemplet nedenfor er både mot og ansvarsfølelse tydelig fremhevet:

Bussterminalen (i Teheran) var full av pakistanere på vei hjem. De fortalte om en dyr reise til Danmark, Sverige eller England, der de var blitt avvist ved grensene. Alle anbefalte oss å snu. Mange var veldig deprimerede. De hadde brukt opp viktige sparepenger på reisen, og måtte vende tomhendte tilbake. Vi fem tenkte på de som hadde sagt farvel til oss, som trodde på oss, og på tross av alle advarsler kjøpte vi billetter. Men om natten på hotellrommet lå vi våkne og diskuterte om det var verdt å reise til en stengt grense. Midt på natta spleiset vi på en telefon til fetteren min i Danmark. Han bekreftet at mange pakistanere ble sendt tilbake, og han ga oss lite håp. Neste morgen hadde min bror og de to vennene bestemt seg for å bytte billetten til retur til Kabul, mens jeg og min fetter fortsatte reisen. Jeg orket ikke komme hjem uten noe.¹²

I likhet med den klassiske mytologiens helter utgjør *fattige kår* rammen rundt reisens begynnelse. Det er ingenting i heltenes medfødte status som skal kunne tilsi at de ville gjennomføre en bragd. En storslagen slutt ser ut til å kreve en ydmyk begynnelse:

Jeg bodde sammen med min mor og min kone, og innså at dersom jeg skulle forsørge kommende barn måtte jeg reise ut. (...) Da våre tre første barn var født, og jeg hadde jobbet i syv år i Norge, gjennomførte jeg en drøm. Jeg hadde spart penger og jobbet i alle ferier. Nå dro jeg til Tyskland, kjøpte en splitter ny Mercedes, og i 1977 tok jeg med familien på min første tur tilbake. Jeg må innrømme jeg var stolt da jeg kjørte inn i landsbyen der jeg er født.¹³

En av de mest kjente migrasjonsheltene i det norsk-pakistanske fortellingskomplekset, er Nek Alam. Han startet et agentkontor i Kharain hvorfra han hjalp unge arbeidsløse menn med å etablere seg i Norge. Alt gjorde han under mottoet ”bekjemp hungersnøden” og Nek Alam er i dag kjent som den som reddet hjembyen. Fortellingene om ham begynner med en usedvanlig intelligent gutt fra Kharian, som på grunn av ekstrem fattigdom ikke fikk gå på skole. Da faren observerte hvordan sønnen risset mattestykker inn i jordskorpen, skrapet han sammen midler til å sende ham på skolen. Der ble han den flinkeste av alle, og kunne fortsette ved hjelp av stipendier. Nek Alams intelligens i tillegg til hans enorme medfølelse med de fattige, er trekk som gjør han til en prototype på helten samtidig som han også figurerer som heltenes hjelper. Kombinasjonen av personlige dyder og påbelagt plikt er altså utgangspunktet både for immigranten og den klassiske mytologiens helter.

I ytre handling er separasjonen først og fremst markert gjennom møtet med en *grensevokter*. Grensevokteren representerer en terskel fra heltens tidligere verden til en ny livshorisont, skriver Campbell: *Slike voktere omkranser verden i alle retninger – også oppe og nede – og de er representanter for heltens nåværende sfære eller livshorisont.*¹⁴ Immigrantenes reise er bokstavelig talt preget av fortellinger om grensevoktere, men også i disse fortellingene vokter grensevokteren noe utover det rent geografiske, grensene er overgangene til en helt ny livsverden.

Vi var veldig nervøse ved grensen. Dersom noen stemplet DEPORTED i passet mistet en alle muligheter... fetteren min skalv av redsel, og da det var hans tur stakk jeg pengebunken min i hånden hans slik at han kunne vise frem enda flere penger. Da mannen stemplet innreise som turister bare smilte vi.¹⁵

HELTEN INNVIES GJENNOM PRØVELSENS VEI

Innvielsens vei er preget av en mellomtilstand, en liminal fase, der helten befinner seg i ukjent landskap. I Campbells hovedeksempler vil et slikt landskap være preget av fabelaktige krefter, livstruende farer og uttallige utfordringer. I migrasjonsfortellingene er også reisen (samt de første årene i Norge) skildret gjennom bekjempelser av utfordringer, barrierer som må krysses, noen ganger på liv og død:

Pappa betalte, hoppet og landet i den overfylte båten, men underveis blåste det opp og vannet slo mot båtkanten. Skjelvende la pappa seg ned i dørken og klamret seg til en stang. Han kunne ikke svømme og var fryktelig redd. Mens han lå slik så han en mann falle over bord. Pappa ble lammet av skrekk. Mannen ble oppdaget og reddet, men øyeblikket sitter som brent fast til pappas netthinne. Han fikk dødsangst, og drømmene bleknet. Pappa skjønte plutselig at den lange reisen hans kunne ende her.¹⁶

Utfordringene som i heltemytene ofte er representert i form av drager eller monstre, har i immigrasjonsfortellingene form av kuldesjokk, byråkratiske irrganger (kafka-lignende prosesser en bare må komme seg gjennom), pengemangel, kummelige kår eller ekstrem arbeidsbyrde. Her er noen eksempler:

Så kaldt det var i pakistanske sko med flate, glatte såler. Føttene var iskalde. Jeg husker kulden som et slags sjokk.¹⁷

Da hun skrev en bekreftelse på at jeg hadde jobb, forklarte hun at jeg måtte ut av Skandinavia for å søke arbeidstillatelse. Nå fikk jeg et nytt sjokk: Måtte vi reise ut for å søke tillatelse? Hva ville ikke det koste, og hvorfor nå når jeg hadde fått en jobb? Før vi kunne dra *ut* for å søke oss *inn*, måtte vi også ha en bostedsadresse å vise til.¹⁸

Pakistanerne som klarte å komme til København, reiste videre til Oslo og var villige til å finne seg i de mest ekstreme bo- og arbeidsforhold så lenge de slapp å reise hjem tomhendt.¹⁹

30. september 1975 flyttet Mujahid til Norge. Her ble han nødt til å bo på en trang hybel sammen med mange andre i Heimdalsgata 40 på Grønland i Oslo. ”Hybelen hadde verken bad eller toalett. Det var utedo i gården og bare kaos på hybelen”²⁰

For å klare meg selv og samtidig sende penger til familien, hadde jeg dagjobb på Defa der det ble produsert biler, ekstrajobb på Henie Onstad-senterets restaurant, vaskejobb på natta, det var gulvene i et banklokale på Adamstuen.²¹

Da vi kom tilbake til Oslo, ble det en ny hverdag. I tillegg til kjøkkenet, fikk jeg en vaskejobb. Cordial i Storgata skulle vaskes etter stengetid hver kveld. Jeg har aldri sett så mange fulle folk. Jeg fikk også jobb som portør på Ullevål

sykehus. Med tre jobber var jeg veldig fornøyd. Flere pakistanere fikk jobb på sykehuset gjennom meg.²²

Det verste monsteret på innvielsens vei, er imidlertid rasismen. Historier om rasisme handler gjerne om opplevelsen av å ikke bli trodd på, ansett som løgner eller rett og slett ropt ukvemsord etter. Slik denne kvinnen opplevde da hun satt og ventet på sin mann i en nykjøpt bil:

Hei du som har brukt å ri på kameler, sitter du nå her i en splitter ny bil?²³

I følgende eksempel er drapstrusler involvert:

Selv glemmer jeg ikke hvor rakrygget Rubina stod da hun i 1999 ledet 17. mai-komiteen i Oslo. Trass i drapstrusler løste hun denne oppgaven på en måte som gjorde meg, og sikkert alle her i dag, veldig stolt. Hun stod last og brast med nettopp de verdier vi feirer på 17. mai – fred, frihet, likhet og samhold – selv om det var risiko for eget liv og helse.²⁴

Samtlige historier om rasisme handler om hvordan immigranten svarer med stolthet og overbærenhet. Det er et viktig element at rasismemonsteret blir overvunnet, immigranten blir verken bitter eller lar seg provosere:

På lappen (som han fant i postkassen) var det tegnet en apekatt og det stod: jasså, er du den første apen i Norge”. Jeg lot ikke det gå inn på meg...²⁵
Jeg blir ikke pakkis selv om noen kaller meg for det.²⁶

Velkjent fra klassiske heltemyter er også de utfordringene som ligger i *fris-telser*. I mytologien som i migrasjonsfortellingen er det først og fremst kvinner og rusmidler som frister, og kan få en til å glemme reisens formål. Da gjelder det å binde seg til masten!

De ble nok overrasket over at selv de største riksavisene i Norge kunne brette ut vakre, blonde, nesten nakne eller toppløse kvinner. Uten tilstedeværelse av foreldre, kone eller annen slekt som la seg oppi livet deres, var friheten plutselig enorm. For de som ønsket det, kunne livet by på helt nye og til da ukjente muligheter, men de fleste hadde knapt med fritid. De skulle jobbe, tjene masse penger og reise tilbake til familien.²⁷

Som sitatet over viser, er det arbeidsmoralen som redder helten fra fristelsene. Arbeidet henger nøye sammen med reisens mål og rengjøring, dobbeltskift, nattarbeid og oppvask utgjør hovedelementene bak den vellykkede immigrant. Hva som eventuelt kan ha forekommet av fristelser med alkohol og kvinner, nevnes utelukkende som en mulighet som var der men ikke ble tatt i bruk.

Selv om Campbells beskrivelser av monstre, høye fjell og dype avgrunner er byttet ut med ovenfor beskrevne prøvelser, er innholdet det samme; ”barndommens verden snus på hodet” men sakte men sikkert inn-tas kontroll over den nye.²⁸

Veien mot beherskelsen av den nye verden involverer *hjelpere* – og evnen til å ta imot hjelp, skriver Campbell. Hjelperne kan tolkes som forvarslere om at reisen vil ende godt, de representerer ”skjebnens milde beskyttende kraft” for å si det med Campbells ord.²⁹ Også i migrasjonsfortellingene har slike hjelpere en vesentlig plass. I samtlige historier jeg har hørt eller lest, figurerer flere individuelle hjelpere som for eksempel passkontrollører som ser gjennom fingrene, kvinner som gir gratis husly, arbeidsgivere som skriver ut falske arbeidskontrakter slik at oppholdstillatelse vil bli innvilget, naboer som gir bort varmt tøy osv. osv. Her er noen eksempler:

Etter en måned uten arbeid fikk vi endelig visum til Bulgaria, og var klare til å dra. Og det er nå noe fint skjer. Hotelleieren, Mustafa, var en god mann. Da vi skulle gjøre opp regningen for en måned, sa han: ”nei”. Da jeg sa ”please give me the bill”, svarte han at han hadde tatt imot penger av folk på hotellet sitt i 25 år, og at han ikke ville ha fra oss. Han sa han stolte på Gud, og på oss, og ønsket oss alt godt for reisen til Europa. Han fulgte oss til bussholdeplassen. Så det finnes sånne folk, altså.³⁰

”Hun pekte på seg selv og sa kalle meg mamma”. Stemmen hennes brister når hun snakker om Gunvor Fredriksen, den eldre kvinnen som begynte å besøke Bilkis ofte. Og hjalp henne med språk og alle typiske gjøremål. (...) ”Hun hjalp oss med alt i denne leiligheten. Mamma kom med sine gamle gardiner og hang dem opp ved vinduene, mens de andre kom med kjøkkenting...”³¹

Når farene er overvunnet og kontrollen over reisen er opprettet, symboliseres innvielsen med et mystisk bryllup der helten vies til en dronning, en vakker kvinne eller rett og slett en gudinne. Slike bryllup er det få av i historiene om den vellykkede immigrant, men fortellingene legger like

fullt vekt på kvinnens inntreden i "heltens" liv, og den betydningen dette har for et videre liv. Slik Campbell ser bryllupet som et tegn på heltens *fullstendige mestring av livet, for kvinnen er livet selv...*³², er også "henting av kvinnene" et tegn på livet selv i immigrantmytologien. "Familiegjengforening" er ordet for innvielsens tid i immigrantmytologiens korpus. Da mennenes fikk sine kvinner til Norge, var reisen slutt. De var nye borgere med arbeid, hjem og familie.

Som element i dette siste stadiet av overgangen, beskriver Campbell også en forsoning med en farsfigur. Dette kan gjerne være selve guddommen skriver han. En slik forsoning kan tolkes inn i immigrantenes bygging av gudshus i det nye landet. Sammen med den endelige innvielsen og kvinnenes ankomst, ble moskeene bygget, og Allah ble igjen en nærværende del av immigrantenes liv.

Samhold og fellesskap er et vesentlig tematisk element som skiller immigrantmytologien fra de individorienterte heltemytene. I immigrasjonsfortellingene er det flere helter, og de hjelper hverandre. Støtte og samarbeid mellom immigrantfamilier blir fremstilt som en av grunnene til at reisen lyktes. Historien om den ensomme immigrant som alene arbeidet seg frem, finnes ikke. Snarere er det det arbeidsomme fellesskapet blant 70-tallets immigranter som samlet stiger over i reisens avsluttende fase, hjemkomsten eller integrasjonen.

HELTEN INTEGRERES – TOLKNING AV EN IDENTITETSFORTELLING

Denne boka er en hyllest til foreldrene mine og alle førstegenerasjons pakistane som har måttet gå gjennom mye for gi oss de ubegrensede mulighetene vi har i dag!³³

Når heltegjerningen er utført, gjenstår det å vende tilbake med det trofé han har vunnet, det som skal forvandle livet, skriver Campbell.³⁴ Tilbakekomstens betydning ligger i at helten kommer med en ny kraft som overføres til hans medmennesker. (Slik Prometheus reiste til himmelen, stjal ilden fra gudene og kom tilbake med denne nye teknologien til alles beste). Hvordan passer denne siste etappen inn i migrasjonsbiografien? De pakistanske immigrantene har jo kommet for å bli? Har de avvist heltens plikt om å vende tilbake?

Mange helter, skriver Campbell, har faktisk avvist plikten til å vende tilbake. Å bli i ”den andre verdenen” er absolutt en mulighet. Buddha for eksempel var nære ved å velge det overjordiske, og uttallige er de sogn om helter som er blitt værende på den velsignede øy. Men som regel er det krefter utenfra som kan hjelpe helten med å vende tilbake, for ”den som har forkastet denne verden vil ikke så lett vende tilbake, han vil være der – Men samfunnet er sjalu på dem som holder seg unna det, og kommer og banker på døra”, skriver Campbell.³⁵ I innvandringshistoriene kan samfunnets krav både komme fra det gamle og det nye landet. Fortellingene om den vellykkede immigrant innehar alltid beskrivelser av de godene helten har latt sive tilbake til Pakistan: Økonomisk hjelp til familien, etablering av nye arbeidsplasser (han åpnet et bilverksted i Gujrat) eller bidrag til bygging av skoler og sykehus i hjemområdet. Nek Alam, overfor beskrevet som migrantenes opphavsfigur, ble en svært respektert mann på grunn av hva han førte tilbake til hjemlandsbyen. Gater og markeder er oppkalt etter ham. ”Takket være denne mannen, som døde i 1982, er Kharian i dag et av de rikeste områdene i Punjab-provinsen”, skriver Mahmona Khan.³⁶

Men det er først og fremst det norske samfunnet som banker på døra i migrasjonsfortellingene. At de norske migrantene fra Pakistan etter hvert bestemte seg for å bli, er ikke et eksempel på fornektelse av tilbakekomsten, men figurerer i fortellingene som en beskrivelse av en ny hjemkomst. Den endelige fasen handler om en endelig etablering i det nye landet: Dannelsen av et nytt fellesskap – det norsk-pakistanske og dennes integrering i Norge.

Når den vellykkede immigrant valgte å bli i Norge fremfor å vende tilbake, ga han sitt trofé, sin kraft, videre til sine etterkommere: Reisens utfordringer ga deres barn ubegrensede muligheter.

Det er imidlertid ikke bare barnas fremtid den vellykkede immigrant kan dele ut etter sin innvielse, han sprer sin kraft også blant medmennesker i sin samtid. Et gjennomgående tema i fortellingene er for eksempel immigrantens frivillige arbeid for fellesskapet i det nye landet. Den vellykkede immigrant – mann som kvinne – kan vise til engasjement i ulike organisasjoner. Å ha figurert som en hjelper for andre nyankomne pakistanere er et viktig element i fortellingskomplekset:

Hun sitter i Rådet for innvandrersorganisasjoner (RIO) som representerer 270 frivillige organisasjoner. Hun er også nestleder i den pakistanske kvinneorganisasjonen Overseas Womaen Network³⁷

Han engasjerte seg mer og mer i foreningens arbeid, skrev for gratisavisen og begynte i tillegg å jobbe for det pakistanske konsulatet i Norge. Han oversatte viktige dokumenter og bisto konsulatet med rådgivning. Alt dette gjorde han ved siden av jobben sin i trykkeriet.³⁸

Ikke bare foreningsarbeid men deltagelse i norsk politikk, er et viktig tegn på at innvielsen har gått bra. Ingenting kan vise til en vellykket integrasjon som et medlemskap i Arbeiderpartiet! Det er påfallende hvor mange av de fortellingene som er blitt dokumentert som viser til medlemskap i dette politiske partiet:

Han begynte etter hvert å sette seg inn i samfunnsdebatten og politikken i Norge. I 1985 meldte han seg inn i Arbeiderpartiet. Han ble medlem av skolestyret og var det første medlem av 17. mai komiteen som hadde minoritetsbakgrunn.³⁹

Av og til dukker det opp et menneske som gjennom sin gjøren og laden driver samfunnet fremover, og som gjennom sitt mot er et forbilde for oss alle. Rubina Rana var et slikt menneske. Rubina var en pioner. Uredd gav hun det flerkulturelle Norge et ansikt. Det som først og fremst kjennetegnet Rubina Rana, var hennes mot – mot til å gå foran, mot til å åpne lukkede dører, mot til å kreve likhet og rettferdighet for alle. Rubina sa en gang at hun i sitt virke måtte ha en bred visjon, en visjon som favnet hennes opprinnelige kultur og erfaringer, og som samtidig gjorde henne istand til å orientere seg i det norske samfunnet, med dets stadige forandringer. Hele hennes innstilling og hennes politiske virke bar preg av en slik visjon, en sammensmelting av det beste i to kulturer. Gjennom å våge å stå for denne visjonen ble Rubina Rana en brobygger mellom tradisjonell norsk kultur og de miljøer som vi har vært så heldige å få hit til landet, miljøer som blant annet takket være Rubina nå er en naturlig del av det norske.⁴⁰

I sitatet over er det ikke bare politisk og medborgerlig aktivitet som utgjør tegnet på en vellykket integrasjon, men også immigrantens virke som kulturbringer – eller brobygger som det uttrykkes her. *Kulturbringeren* har Campbell, som vist til innledningsavis, kalt sine helter. Den vellykkede immigrant er både integrert i det norske samfunnet og en viderefører av pakistanske tradisjoner i sitt nye land. Immigranten er den som gjennom aktivt arbeid har vært med på å bringe sentrale kulturelle elementer til det nye landet. I nærmest Levis-Straussisk forstand er den vellykkede immi-

grant formidler mellom den gamle og den nye verden og gjør overgangen mellom kulturelle opposisjoner mykere:

Motivasjonen var å hjelpe mine landsmenn. En god del av dem var analfabeter og klarte ikke en gang og lese brev de fikk fra Pakistan. Det fantes ikke noe halal-kjøtt i Norge. Så man måtte selv importere fra New Zealand. Dette gjorde vi noe med og fikk i stand et samarbeid med et slakteri på Gol som ikke slaktet svin. Det var på vårt initiativ at urdulitteratur ble tatt inn på biblioteker og vi fikk morsmålsundervisning. Vi jobbet hardt for å få en moske og for å få fri på id-dagen. For oss var det viktig å formilde vår kultur, kunst og verdier gjennom kulturaftener og utstillinger.⁴¹

Kulturbringeren har også en tydelig pedagogisk funksjon. For eksempel er det noen nøkkelsymboler i norsk kultur som den vellykkede immigrant har tatt til seg uten å tape sitt eget (likestilling, nasjonalfeiringer, gode norsk-kunnskaper og deltagelse i samfunnet). Det er derfor interessant å se fortellingene som oppbyggelige *modeller* for integrasjon i Norge. Oppfordringene til andre pakistanere om å følge heltens syn på disse verdiene er klare, som i denne talen over Rubina Rana holdt av den pakistanske ambassadøren:

”We have gathered here today to pay our final respects to a person who was an ideal Pakistani immigrant to Norway. By looking at her example the Pakistani immigrant community can draw inspiration as to how they should conduct themselves in their adopted country. Rubina Rana symbolised what all host societies and immigrant communities expect to achieve. She was integration at its best. She spoke Norwegian, participated in community matters, stood up for her rights and those of her community, entered the political arena and went on to get elected to the Oslo City Council. Her greatest achievement came about when she headed the 17 th of May committee and then eventually led the parade on the national day of Norway. Rubina Rana with her example has set the bar high for Pakistani immigrant women in Norway. In fact, she has set the bar high for Pakistani men as well. (...) Rubina Rana you have made all of us proud. Khuda Hafiz.”⁴²

Fortellingene om den vellykkede immigrant handler i vesentlig grad om solidaritet mellom nordmenn og pakistanere, de fokuserer på suksess og de definerer en konsensus om et ønske om en flerkulturell virkelighet der nøkkelverdier i det norske samfunnet utgjør et grunnlag pakistanere også skal ta del i. Innbakt i fortellingens tredelte struktur ligger en definisjon av

hva en vei mot integrasjon består i. Den vellykkede immigrant er en som *til tross* for sin tradisjonelle bakgrunn i fattige kår har tilegnet seg et liv i Norge. Immigranten er et eksempel på *den andre* som har overskredet barrierer. De verdiene som fremheves i fortellingene fungerer som premisser for hva en vellykket integrasjon innebærer. Fortellingene kan sees som oppskrifter på hva som skal til for å bli innlemmet i fellesskapet, både det norske, det norsk-pakistanske og det pakistanske. Med referanse til Geertz' begrepspar kan vi si at fortellingene er en *modell* for hvordan innvandrere som individer skal leve, og fordi idealene ikke bare fremsies som idealer, men betegner konkrete levde liv, utgjør fortellingen om den vellykkede immigrant også *modeller* av noe virkelig.⁴³

I heltemytologiens verden innebærer tilbakekomst at helten har fått i *gave* at han nå behersker de ulike kulturer og kan bevege seg fritt mellom dem.⁴⁴ Immigrantens transnasjonale tilhørighet, hans reise som del av den globaliserte verdens muligheter og hans kjennskap til ulike livsverdener, kan sammenlignes med heltens gave. Men i motsetning til heltens gave som entydig er beskrevet som en glede, er tilhørighetens mangfold beskrevet tvetydig i immigrasjonshistoriene. Suksessen har hatt sin pris:

Jeg sendte penger hjem til foreldrene mine, men tapte nærheten og muligheten til å gi dem omsorg. Barna mine fikk ikke anledning til å bli kjent med dem.⁴⁵

Vi i første generasjon er en tragisk generasjon. Vi har alltid en form for lengsel og uro uansett hvilket land vi er i.⁴⁶

Å lykkes økonomisk er en klar faktor i vår helts tilbakekomst, integrasjonen. Veien fra fattigdom, via utallige jobber til eier av egen enebolig, er fortellingenes credo. Men historiene om det store huset (om det er bygget her eller i Pakistan), er ikke fortellinger om tomme skall av rikdom, de handler først og fremst om realiseringen av fellesskap, ofte i form av en storfamilie:

...(arbeidet) ga fortjeneste og snart flyttet familien inn i et stort hus i Belgefaret på Ryendberget...(...) De tre sønnene deres ble boende hos dem sammen med sine koner og barn, ikke fordi de ikke hadde råd til å bo for seg selv men fordi de levde etter det tradisjonelle pakistanske familiemønsteret.⁴⁷

I myten om *Den vellykkede immigrant* er det altså ikke bare individet som utgjør et subjekt, men den etniske gruppen. Når en gruppe påberoper seg

en etnisk identitet gjør de også krav på en fortelling som *sin* historie. Slik gjør migrasjonmytene individet til en av et folk – et etnisk fellesskap som har en viktig referanse i hva de har gjort eller hva som har skjedd med dem: ”Vi er gruppen/folket som har opplevd akkurat dette”. Derfor er det et tydelig forhold mellom en felles fortelling om fortiden og dannelser av etniske grupper. Myten om den vellykkede immigrant er fortellingen om et kollektiv.

Å fortelle om eller lytte til heltemyter, fører til en psykologisk modningsprosess skriver Campbell. Analogt kan vi si at immigrantmytologien bidrar til en identitetsmodning. Her i ord fra forfatteren av *Tilbakeblikk* der hun skriver om erfaringen med å ha samlet og skrevet ned migrasjonshistorier:

Min identitet ble satt i sammenheng, og jeg klarte for første gang å se hvor kolossalt mye pakistanere har klart å oppnå siden de kom. Hvordan vi har klatret fra bunnen og opp, fått synlige rollemodeller, hevet utdanningsnivået vårt, og inntatt de fleste samfunnsarenaer. Det er bare når man ser tilbake at man kan klare å sette sammen biter og se det større bilde.⁴⁸

En del av innvandrerheltenes ”tilbakekomst”, deres trofé, er altså den muligheten de har gitt sine barn til å opprettholde kontinuiteten i heltens reise ved selv å bli helter. Gjennom å skaffe seg høy utdanning kan de slutføre reisen ”fra bunnen og opp”. Den vellykkede immigrants egentlige suksess måles i stor grad i barnas utdannelses- og yrkesstatus.

Til syvende og sist handler heltemytene om et livsprosjekt vi alle er involvert i, skriver Campbell og sikter til beseiring av livets utfordringer og en stadig forbedring av oss selv og andre. Kanskje var det dette som gjorde Campbells bok så fascinerende for Rønnow: Fortellingene om heltenes reiser er erkjennelsesveier åpne for alle og enhver. Campbell skriver også at å dele mytene er en måte å gjennomføre en egen reise på. Og slik ser det faktisk ut til at migrasjonsmytene fungerer. Det fremvoksende fortellingskomplekset om den vellykkede immigranten er utviklet i en dialektisk prosess mellom første og andre generasjons immigranter – mellom dem som reiste selv og de som lytter til fortellingen om den. Arvtageren er nemlig ikke bare lytteren eller den som skriver ned foreldrenes historie, men også den usynlige medpassasjerer som var med helt fra reisens begynnelse. Beskjedene innbakt i fortellingen er mange, og

lytter du til dem vil du gjennomgå en modningsprosess. Som etterkommer vil du ikke finne rom for en selvforståelse som en tapende minoritet; nei, du er en som ikke skal finne deg i trakassering, og du har en stolt fortid i en reise du har en plikt til å videreføre:

Vi kan og må derfor IKKE gi opp. Foreldrene våre hadde ikke klart å komme til Norge eller bygge en fremtid for oss om de ga opp. Nå skylder vi oss selv, våre barn og fedrelandet Norge en fremtid vi alle kan være stolte av. (...) Glem ikke fortiden. La den minne deg om det vi ikke hadde, og få deg til å se det vi har. Ta definisjonsmakta, form din egen fremtid!⁴⁹

NOTER

1. Dette er perspektiver jeg i hovedsak har arbeidet med i tidligere publikasjoner der immigrasjonshistorien er sentral, Døving 2005, Døving 2009
2. Gilhus og Mikaelsson 2001: 36-43
3. Gilhus og Mikaelsson 2001:39
4. Young, J. 1994
5. Innsamlingen av migrasjonshistorier var del av museets satsning *Norsk i går, i dag, i morgen*.
6. Strenski 1987
7. Khan 2009, Døving 2005, Døving 2009
8. Doniger O'Flaherty 1988
9. Gilhus og Mikaelsson 2001:117
10. Campbell 2002: 19
11. Khan 2009:13
12. Mann fra Pakistan forteller, Døving 2009
13. Mann fra Pakistan forteller, nedtegnet i *Minoritet i Norge – tre innvandrere forteller*, Hefte nr 3 i
14. Campbell 2009:62
15. Mann fra Pakistan forteller i Døving 2009: 29
16. Khan 2009:15
17. Pakistansk mann forteller, Døving 2009
18. ibid
19. Khan 2009:26
20. Khan 2009:104
21. Døving 2005:23, 24
22. Mann fra Pakistan forteller, Døving 2005
23. Khan 2009:71
24. Minnetale holdt av Jens Stoltenberg over Rubina Rana, Døving 2005:185
25. Khan 2009:161
26. Khan 2009:71
27. Mahmona Khan skildrer den første tiden i det nye landet, Khan 2009:46
28. Campbell 2002:76
29. Campbell 2002:58

30. Døving 2009
31. Khan 2009:65 og 68
32. Campbell 2002:90
33. Khan 2009:23
34. Campbell 2002:139
35. Campbell 2002:149
36. Khan 2009:31
37. Khan 2009:142
38. Khan 2009:156
39. Khan 2009:161
40. Jens Stoltenbergs tale i Ranas gravferd, Døving 2009
41. Khan 2009: 167
42. Dokumenter i Døving 2009
43. Geertz 1973
44. Campbell 2002:166
45. Khan 2009:97
46. Mann fra Bangladesh i Døving 2009
47. Khan 2009:73
48. Khan 2009:22
49. Khan 2009:172

LITTERATUR

- Campbell, J. (2002): *Helten med tusen ansikter*, Oslo, Spartacus Forlag
- Døving, C.A. (2005): *Norsk-pakistanske begravelsesritualer – en migrasjonsstudie*, Phd, Det historisk-filosofiske fakultet, Universitetet i Oslo
- Døving, C.A (2009): *Integrering. Teori og empiri*, Oslo, Pax Forlag
- Gillhus, S. I. & Mikaelsson, L. (2001): *Nytt blikk på religion. Studie av religion i dag*, Oslo, Pax forlag
- Geertz, C. (1973): *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, New York, Basic Books
- Khan, M. (2009): *Tilbakeblikk. Da pakistanerne kom til Norge*, Oslo, Pax Forlag
- O'Flaherty, W.D. (1988): *Other Peoples Myths. The Cave of Echoes*, New York, Macmillan Publishing Company
- Strenski, I. (1987): *Four Theories of Myth in Twentieth-Century History. Cassirer, Eliade, Levi-Strauss and Malinowski*, London, Macmillan

ENGLISH SUMMARY

A classic in comparative mythology, *The Hero With a Thousand Faces* by Joseph Campbell came out in a Norwegian edition in 2002. The initiative

came from Tarjei Rønnow who also translated it. The book analyses the journey of the archetypal hero found in world mythologies. According to Campbell, a story about a hero – independent of historical time or religious tradition – follows the same structural pattern: It all starts with a specially gifted person who breaks up from the safe world at home, goes on a strenuous journey full of dangers that has to be overcome and ends up with a successful return bringing back new knowledge for the benefit of the social group. Campbell also sees a hero myth as a metaphor for man's eternal struggle for identity. In this article, Campbell's theories about an archetypal symbolic language hidden in hero myths are used as a frame for rereading my own collection of stories of successful migrants. What has *The myth of the successful immigrant* in common with classical hero myths?

The stories about the first Pakistani immigrants to Norway have been given a collective and formal language, and they are often told as part of ritual gatherings. I argue that the different individual stories make up a corpus of narratives where the cause of the migration, the experiences of the journey and the criteria of success have been given a common content. Also the question of who we are and where we came from are carefully answered in the myths about the successful immigrant. *The successful immigrant* comprises ideal stories that function as stories of origin among the Norwegian-Pakistani population. And as every myth of origin, they stretch their roots back to the heroes.

KEYWORDS

Hero myths, immigrant stories, Pakistani migration, narrative structures, identity

